7. lokakuuta 2025
Kirjallinen asiantuntijalausunto
BIOS-tutkimusyksikkö

Eduskunnan ympäristövaliokunta

Asia: VNS 7/2025 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa
Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045
https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+7/2025

Lausunnon pääsanomat:

- Monikriisin aikakausi on tullut jäädäkseen ja edellyttää myös julkiselta hallinnolta uutta orientoitumista – tehtävänä on siirtymä kestämättömältä polulta kestävälle.
- Yhteenkietoutuneita kriisejä ei voi hoitaa yksitellen, vaan kokonaisvaltaisesti.
- Kokonaisvaltaisuuden haaste koskee erityisesti taloutta. Talouden ohjaukseen on löydettävä rakenne ja työkalut, joiden kautta eksistentiaalisiin ekologisiin haasteisiin aidosti pystytään vastaamaan.
- Parhaat edellytykset monikriisin vaatiman yhteistyön perustaksi saadaan edelleen faktapohjaiseen tietoon perustuvan harkinnan kautta.
- Trendien ja mahdollisten tulevaisuuksien tunnistaminen esimerkiksi skenaarioiden avulla on ensi askel. Lisäksi tarvitaan suunnittelua, joka tähtää vähintäänkin must-win-battle-kamppailujen voittamiseen. Julkinen hallinto tarvitaan myös suunnitelmien eteenpäinsaattajaksi ja osatoteuttajaksi.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäisestä osasta koskien strategista toimintaympäristöanalyysiä sekä skenaarioita vuoteen 2045 monitieteisen ympäristötutkimuksen näkökulmasta.

BIOS-tutkimusyksikkö on perustamisestaan 2015 lähtien paitsi tutkinut ympäristökriisien seurauksia suomalaiselle yhteiskunnalle, myös eri tavoin kehittänyt kansalaisten ja päättäjien ennakointikykyä. Näiden kymmenen vuoden aikana on jo toteutunut monia niistä kehityskuluista, joita monitieteisessä ympäristötutkimuksessa on pitkään ennakoitu. Valtioiden toimet päästövähennysten eteen ovat olleet riittämättömiä ja ilmastonmuutos aiheuttaa sään äärevöitymistä. Suomi on epäonnistunut myös luontokadon pysäyttämisessä ja suomalainen luonto köyhtyy. Lisäksi ovat tulleet pandemioiden ja sotien kaltaiset mittavat onnettomuudet, joita myös on yhteiskunnallisessa ympäristötutkimuksessa pidetty hyvin todennäköisinä seurauksina, jos ympäristökriisien kokonaisvaltaisessa hoidossa epäonnistutaan.

Nämä kriisit kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat toisiinsa tavoilla, joita on kutsuttu myös monikriisiksi. On selvää, että näin poikkeuksellisena aikana, joka yhtenä vaihtoehtonaan sisältää myös tieteellisesti poikkeuksellisen perinpohjaisesti tunnistetun mahdollisuuden järjestäytyneen ihmiselämän lopulle, on käytettävä normaaliaikoja enemmän panoksia tulevaisuuden ennakointiin ja ennakointitiedon jalkauttamiseen. Ennakoiva hallintotyö, johon tulevaisuusselonteko kuuluu, on hyvällä tiellä oikeaan suuntaan. Tulevaisuusselonteon prosessissa on aiemmin tunnistettu laajasti Suomeen vaikuttavia muutostekijöitä ja nyt on niiden pohjalta luotu skenaarioita vuoteen 2045. Sen sijaan, että puuttuisimme toimintaympäristöanalyysin ja skenaarioiden yksityiskohtiin, keskitymme kysymykseen ennakoinnin roolista ja ennakointitiedon käytöstä monikriisin keskellä.

Kuten skenaariotyöstä käy ilmi, on selvää, että useat haasteet lankeavat yhtä aikaa ja useat kielteiset kehityskulut tulevat toteutumaan yhtä aikaa. Lähivuosikymmenet ovat joka tapauksessa kroonisten kriisien aikaa; osa niistä on nopeampia, osa hitaampia. Valitettavasti esimerkiksi ilmastonmuutoksen kanssa viivyttely nostaa koko ajan seurauksien vakavuutta. Business-as-usual on jäänyt taa, mikä edellyttää siirtymäpolitiikkaa – siirtymää kestämättömältä ajolinjalta kestävään. Tämä nostaa esiin kolme keskeistä huomiota.

Ensinnäkin eri kriisien ennakoinnin, ehkäisyn ja hoidon pitää olla toisiaan tukevaa. Esimerkiksi ilmastonmuutostoimien on samaan aikaan otettava huomioon ei vain luontokato vaan myös yhteiskunnalliset haasteet kuten demokratian vahvistaminen. Ennakoinnin ja niiden perusteella tehtävien toimien kokonaisvaltaisuus on ratkaisevaa. Ei niin, että tuon tai tämän toimen on ratkaistava kaikki, vaan niin, että ei hankaloiteta muiden kriisin vaatimia toimia saati muodosteta väärään suuntaan johtavia polkuriippuvuuksia.

Kokonaisvaltaisuudesta seuraa toinen ratkaiseva huomio: erityistä huolta on kiinnitettävä taloudellisten tavoitteiden ja muiden tavoitteiden järkevään yhdistämiseen, mikä tarkoittaa myös uudenlaista priorisointia. Ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys on kaikki huomioitava, mutta niiden välinen

kausaalinen suhde ei ole symmetrinen: ekologinen kestävyys mahdollistaa talouden olemassaolon, mutta taloudellinen kestävyys ei takaa ekologista kestävyyttä, eikä ole sen välttämätön ehto. Ekologisten kriisien uhatessa yhteiskuntien jatkuvuutta, näkemys yhteiskunnan olemassaolosta, kestävyydestä ja resilienssistä on nähtävä vahvan kestävyyden valossa, jossa luonnonjärjestelmien toiminta on ehdoton edellytys ihmisjärjestelmien olemassaololle ja toiminnalle. Luonnon tilan kohentaminen on välttämätön investointi. Selonteon korostama “taloudellinen liikkumatila” on syytä ymmärtää laajemmin kuin “kestävänä julkisena taloutena” – talouden on liikuttava suuntaan, jossa se pystyy vastaamaan jatkuvuutta uhkaaviin ekologisiin kriiseihin. Muutoin ollaan talouden avulla vastaamassa vanhentuneisiin haasteisiin, kuten elintason kohottamiseen. Talouden ohjaukseen on löydettävä rakenne ja työkalut, joiden kautta eksistentiaalisiin ekologisiin haasteisiin aidosti pystytään vastaamaan. Nämä keinot eivät ole täysin tuntemattomia, vaan monet jo olemassa, mutta vailla järjestelmällistä suuntausta ja käyttöä. Monikriisin tilannekuva on otettava tosissaan.

Kolmanneksi on pidettävä mielessä että tilannetta, jossa entisen normaalin kaltaisissa oloissa voitaisiin ikään kuin vailla erityisiä paineita keskittyä tämän tai tuon kriisin hoitamiseen, ei ole näköpiirissä. Polku kriisien pahimpien seurausten läpi on luotava joka tapauksessa hankalissa olosuhteissa. Tämä korostaa yhteistyön ja riittävän yksimielisyyden merkitystä. Parhaat edellytykset jaetun perustan luomiseen on edelleen faktapohjaiseen tietoon perustuvan harkinnan kautta.

BIOS on tutkimuksensa ja osallistuvan toimintansa perusteella tunnistanut, että julkisen hallinnon syytä rakentaa kyvykkyyksiä, joita monikriisin aikakausi edellyttää. Kuten yllä todettiin, muutos kestämättömältä uralta kestävälle vaatii omanlaistaan orientoitumista, jota olemme kutsuneet siirtymäpolitiikaksi. Sen on perustuttava parhaaseen saatavilla olevaan faktatietoon, jota tarjoamaan olemme esittäneet tiedevetoista suunnittelua.

Ennakointi ja erityisesti ennakointiin perustuva suunnittelu ja suunnitelmien toimeenpano on ehdottomasti yksi niistä alueista, joilla tarvitaan siirtymäpolitiikaan mukaista hyppäyksenomaista parannusta. Realistiseen tilannekuvaan perustuvan tiedevetoinen suunnittelu yhdistää tyypillisesti erillään sijaitsevat tietoalueet kuten ekologiset reunaehdot, käytettävissä olevat materiaaliset resurssit, infrastruktuurin, sosiaaliset käytännöt, teknologiset kehityspolut sekä geopolitiikan ja kansainvälisen kaupan kehityksen. Se myös tasapainottelee erilaisten rationaliteettien kuten ekologisen resilienssin, taloudellisen kilpailukyvyn, geopoliittisen turvallisuuden ja inhimillisen hyvinvoinnin välillä. Kun tavoitteena on hyvään elämään riittävien edellytysten rakentaminen, korostuu inhimillinen, sosiaalinen ja kulttuurinen näkökulma: riittävyyden ja hyvän elämän kaltaiset kysymykset eivät hahmotu vain teknisistä saati taloudellisista viitekehyksistä käsin.

Monikriisien aikana trendien ja mahdollisten tulevaisuuksien tunnistaminen esimerkiksi skenaarioiden avulla on vasta ensi askel. Lisäksi tarvitaan suunnittelua, joka tähtää vähintäänkin must-win-battle-kamppailujen voittamiseen. Valtion ja ylipäätään julkisen hallinnon rooli monikriisin on tässä myös toteuttajan ja toimijan,

kuten esimerkiksi laajasti monilla puolilla maailmaa käynnissä olevat aktiivisen ja avoimen teollisuuspolitiikan ja ajankohtaistuneen puolustuspolitiikan esimerkit osoittavat. Esimerkiksi juuri näiden ponnistuksien kohdalla on tärkeää huomioida monikriisin edellyttämä kokonaisvaltainen ote: teollisuuspolitiikka ja puolustuskin on syytä nähdä yllä kuvatun kaltaisesti osina kokonaisvaltaisempaa suunnitelmallista siirtymäpolitiikkaa.

Suunnitelmallinen siirtymäpolitiikka saattaa kuulostaa nykyiseen keskusteluun nähden abstraktilta. Alkuun pääsee katsomalla mitä se *ei ole*. Talouskuripolitiikka, joka keskittyy julkiseen velkaan ja jolla ei ole intressiä eikä hallinnollista kapasiteettia suunnitella pitkäjänteisiä talouden ja yhteiskunnan rakenteita parantavia investointeja, on yksi oleellinen käytännön esimerkki. Toinen on metsäpolitiikka, jota kolme eri ministeriötä pyrkivät vetämään eri suuntiin vailla jaettua tilannekuvaa ja rakentavaa keskusteluyhteyttä. Tätä vastoin siirtymäpolitiikassa on kyettävä suunnitelmalliseen yhteistyöhön paitsi yli ideologisten ja arvoja koskevien erimielisyyksien, myös yli hallinnonalajakojen ja asiantuntemusalueiden.

Kunnioittavasti,

BIOS-tutkimusyksikkö

Lisätietoja:
Dosentti Tere Vadén
tere.vaden@bios.fi